

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Костюк Ольги Миколаївни

«Теоретико-правові засади нормативного тлумачення»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права;

історія політичних і правових учень

Актуальність теми дисертації зумовлена демократичними перетвореннями, які відбуваються в сучасній Українській державі. Такі трансформації визначають основні вектори розвитку громадянського суспільства і правової держави; формують пріоритети національної правової доктрини; вимагають удосконалення юридичної діяльності, зокрема її інтерпретаційної складової.

Нормативне тлумачення є важливим засобом забезпечення ефективності правового регулювання. Кваліфіковане та науково обґрунтоване нормативне тлумачення дає змогу домогтися однаково правильного розуміння і застосування чинного законодавства, дозволяє усунути перекоси юридичної практики, забезпечує стабільність урегульованих правом суспільних відносин, сприяє формуванню почуття поваги до закону.

Актуалізує вибрану дисертанткою проблематику і той факт, що попри наявні наукові розвідки у вітчизняній юридичній науці досі немає комплексного монографічного дослідження нормативного тлумачення. Малодослідженими є питання сутності нормативного тлумачення, його видів, співвідношення нормативного та казуального тлумачення в діяльності органів судової влади, особливості нормативного тлумачення органами законодавчої та виконавчої влади України на сучасному етапі.

Аналіз змісту дисертації та автореферату Костюк Ольги Миколаївни дає підстави для висновку, що ця дисертація є одним з перших у вітчизняній

юридичній науці комплексним дослідженням, яке присвячене вивченню теоретико-правових засад нормативного тлумачення.

Під час роботи над дисертацією проаналізовано та узагальнено результати наукових досліджень теоретичних та практичних аспектів нормативного тлумачення; виокремлено й систематизовано наявні доктринальні джерела, присвячені вивченню нормативного тлумачення; визначено методологічні засади дослідження нормативного тлумачення; сформульовано поняття нормативного тлумачення, визначено його характерні ознаки та принципи; удосконалено класифікацію нормативного тлумачення; розкрито сутність автентичного тлумачення та виявлено його співвідношення з нормотворчістю; з'ясовано статус суб'єктів легального і правозастосовного тлумачення; доведено неможливість ототожнення делегованого та легального тлумачення; охарактеризовано нормативне тлумачення як вид діяльності органів законодавчої, виконавчої та інших органів державної влади України; виявлено особливості реалізації права на нормативне тлумачення судовими органами влади в Україні; встановлено спільні і відмінні риси актів офіційного нормативного тлумачення та нормативно-правових актів; розглянуто сучасні тенденції здійснення нормативного тлумачення органами державної влади України; сформульовано пропозиції, що можуть бути враховані у вітчизняній законотворчій та правозастосовній практиці.

На особливу увагу заслуговують теоретичні засади, підходи та методи дослідження нормативного тлумачення. Застосування герменевтичного, статичного, динамічного, логічного, історичного, порівняльно-правового, функціонального, системного, а також інших методологічних підходів та методів дозволило не лише узагальнити й систематизувати результати наукового пошуку щодо проблематики нормативного тлумачення, а й уточнити та розширити наявні підходи щодо розуміння змісту нормативного тлумачення, його значення в системі юридичного тлумачення та реалізації інтерпретаційних повноважень органами державної влади.

Цікавим є авторське трактування дисертанткою поняття «нормативне

тлумачення» як діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованої на з'ясування та роз'яснення об'єктивного змісту правових норм і видання актів нормативного тлумачення, що мають обов'язковий характер для суб'єктів, які застосовують ці норми, та поширюються на усі випадки їх застосування та реалізації. У роботі також охарактеризовано ознаки і властивості нормативного тлумачення: офіційність; загальнообов'язковість; неперсоніфікованість; його об'єктом є тексти законів та підзаконних актів, результатом – прийняття акта нормативного тлумачення; метою є з'ясування та роз'яснення змісту правових норм.

До позитивних аспектів дослідження варто віднести те, що авторка аргументувала положення про неможливість ототожнювати «легальне» та «делеговане» тлумачення, а також те, що повноваження офіційного тлумачення Верховна Рада України не делегувала, а передала Конституційному Суду України. Також обґрунтовано, що правозастосовне нормативне тлумачення охоплює тлумачення норм права, яке здійснюють вищі судові органи влади в процесі аналізу й узагальнення судової практики.

Цінним для юридичної науки і практики є аналіз інтерпретаційних повноважень у діяльності Антимонопольного комітету України, Міністерства юстиції України, Пенсійного фонду України, Центральної виборчої комісії, Національного агентства України з питань державної служби, Державної регуляторної служби України, Державного агентства України з управління зоною відчуження, Державної фіскальної служби України, Національного банку України.

Грунтовний порівняльно-правовий аналіз особливостей автентичного тлумачення в Німеччині, Італії, Бельгії, Греції, Хорватії дав авторці підстави встановити, що його використання не характерне для всіх держав, а в більшості європейських країн право автентичного тлумачення законів належить парламенту.

Заслуговує на увагу позиція О. М. Костюк, що правозастосовне нормативне тлумачення формує правові положення, спрямовані на однакове

застосування норм права нижчестоящими судами й орієнтує суб'єктів правозастосування на справедливе вирішення юридичних справ, що сприяє утвердженню принципу єдності у правозастосовній діяльності. Акцентовано увагу на цінності тлумачень ЄСПЛ, що формують прецедент тлумачення і підлягають обов'язковому застосуванню судами в Україні.

У результаті дослідження авторка обґрунтувала, що акт нормативного тлумачення не може замінити нормативно-правовий акт, а є лише допоміжним правовим актом, спрямованим на розуміння змісту норм права при їх реалізації та застосуванні. Він діє в єдності з нормативно-правовим актом, є похідним відносно нього, не може самостійно існувати без нього, покликаний усувати недоліки юридичної практики, забезпечувати стабільність урегульованих правом суспільних відносин, єдність законності і правопорядку.

Варто підтримати пропозицію дисертантки закріпити в законодавстві України положення, спрямовані на удосконалення проведення нормативного тлумачення уповноваженими органами влади, а саме: внести до проекту Закону України «Про нормативно-правові акти» Розділ «Офіційне тлумачення нормативно-правових актів», у якому викласти статті, що роз'яснюють зміст нормативного тлумачення, встановлюють принципи та види нормативного тлумачення, визначають межі нормативного тлумачення та вимоги до акта нормативного тлумачення. Обґрунтовано, що нормативне тлумачення прав і свобод людини та громадянина має здійснюватись із врахуванням положень Конвенції та практики ЄСПЛ, а також інших загальновизнаних міжнародних норм та принципів.

Узагальнюючи наведене, можна зробити висновок, що дисертація Костюк Ольги Миколаївни «Теоретико-правові засади нормативного тлумачення» написана на належному теоретичному рівні, має значну наукову цінність, оскільки закладає підвалини для вивчення особливостей такого складного процесу, як нормативне тлумачення.

Структура роботи, формулювання об'єкта, предмета, мети дослідження, а також методів вирішення конкретних дослідницьких завдань не викликають зауважень.

Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (287 найменувань на 32 сторінках). Повний обсяг дисертації – 221 сторінка, з них основного тексту – 189 сторінок.

Найважливіші теоретичні положення і висновки, які містяться в дисертації, відображено у 13 наукових працях, зокрема: у п'яти наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України, три з яких увійшли до міжнародних наукометричних баз даних, а також тезах восьми наукових та науково-практичних конференцій.

Положення та висновки дисертаційного дослідження мають практичну значущість та можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – в процесі подальших розробок різних аспектів проблематики юридичного тлумачення; сфері нормотворчості – під час розробки і прийняття Закону України «Про нормативно-правові акти», удосконалення інших нормативно-правових актів; правозастосовній та інтерпретаційній діяльності – в процесі прийняття рішень судовими органами влади, а також для роз'яснення нормативно-правових актів; навчальному процесі – при підготовці навчальних та навчально-методичних посібників, підручників, викладанні курсів «Загальна теорія права», «Порівняльне правознавство», «Проблеми теорії права», «Конституційне право» тощо, спецкурсів з актуальних проблем юридичного тлумачення та ін.

Зміст дисертації відповідає спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, за якою вона подається до захисту. Автореферат повністю відображає структуру дисертаційної роботи, а його зміст ідентичний основним положенням дисертації.

Однак аналізоване дисертаційне дослідження, як і будь-який науковий пошук, поряд з позитивними висновками та пропозиціями не позбавлене деяких

недоліків, що потребують уточнення та врахування під час прилюдного захисту.

Зокрема:

1. Заслугове на увагу сформульоване в роботі авторське розуміння меж нормативного тлумачення. Зокрема, дисертантка зазначає, що суб'єкти нормативного тлумачення повинні керуватися принципом самообмеження, щоб не вдатися до звуження змісту та обсягу прав і свобод людини, а їх пріоритет є найважливішим критерієм, що визначає межі нормативного тлумачення (с. 10, 136, 176). Погоджуючись загалом зі змістом цього формулювання, зазначу, що самообмеження є показником найвищої культури і свідомості в умовах демократії. Потреба в самообмеженні суб'єкта тлумачення пов'язана з випадками, коли відмова в наданні роз'яснення зумовлена ризиком виходу за межі повноважень. З огляду на це, цікаво дізнатися позицію авторки щодо чинників, які впливають на межі нормативного тлумачення. Чому, на її думку, виникає необхідність самообмеження при здійсненні нормативного тлумачення?

2. Дисертантка визначає, що мета нормативного тлумачення полягає у з'ясуванні та роз'ясненні змісту правових норм, для забезпечення правильної їх реалізації й усунення на цьому шляху труднощів і перешкод (с. 60). Вважаю, що варто було б відійти від такої традиційності, оскільки в умовах трансформації правової доктрини функції нормативного тлумачення змінилися. Одним з основних призначень є реалізація позитивних аспектів права, а не компенсація недоліків викладу правових норм.

3. У підрозділі 2.1 «Теоретичні засади класифікації нормативного тлумачення у юридичній науці» авторка, досліджуючи способи як один із критеріїв розмежування видів нормативного тлумачення, зазначає, що уповноважені суб'єкти, здійснюючи нормативне тлумачення, використовують граматичний (філологічний), логічний, системний (або систематичний), історико-політичний, телеологічний, еволюційний та динамічний способи тлумачення (с. 74–75). Цілком підтримуючи спробу дисертантки розкрити

сутність цих способів нормативного тлумачення та особливості їх застосовування, звертаю увагу на важливість використання термінологічного способу тлумачення, сутність якого полягає в тому, що суб'єкт нормативного тлумачення повинен, спираючись на науку про мову, мислення, граматику і логіку, розкрити зміст і специфіку термінів, сформульованих у нормативно-правових актах.

4. Позитивно оцінюючи доробок Ольги Миколаївни у з'ясуванні напрямів розвитку й удосконалення нормативного тлумачення в Україні в підрозділі 3.4 «Тенденції розвитку нормативного тлумачення в Україні» (с. 168), вважаю, що авторці варто було не лише розкрити ці напрями, а й звернутися до практичних аспектів їх майбутньої реалізації. Більшої цінності цьому дослідженню надало б з'ясування зв'язків нормативного тлумачення і державної політики, впливу соціальних інтересів на здійснення нормативного тлумачення в Україні. Звернення дисертантки до вирішення цього завдання посилило б прикладний аспект проведеного дослідження.

Ці зауваження потребують пояснень авторки під час захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, проте, загалом, не впливають на високу оцінку проведеного дисертаційного дослідження і не перешкоджають оцінити його як завершену наукову роботу, в якій вирішена актуальна наукова проблема, що полягає в аналізі теоретико-правових засад нормативного тлумачення та виробленні науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органів державної влади стосовно здійснення нормативного тлумачення для подолання правової невизначеності.

Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького за напрямом «Трансформація правової системи України в умовах розвитку правових систем сучасності (теоретико-правовий та історико-правовий аспекти)» (державний реєстраційний номер 0116U002342) та «Закономірності розвитку і функціонування правової держави» (державний реєстраційний номер 0111U006673). Тема роботи відповідає Пріоритетним напрямам розвитку

правової науки на 2011–2015 рр., затвердженим постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14, та перспективним напрямом кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями, перелік яких затверджено рішенням Президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11.

За актуальністю вибраної теми, науковою новизною одержаних результатів, практичним значенням та оформленням дисертаційне дослідження «Теоретико-правові засади нормативного тлумачення» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями, а його авторка Костюк Ольга Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних та правових учень.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та філософії права
Львівського національного
університету імені Івана Франка

І. Ю. Настасяк

Підпис *І. Ю. Настасяк*
ПІДТВЕРДЖУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

